

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ І ДОСТУПНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНИХ СТЕЖОК ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

***Канська Вікторія**, кандидатка географічних наук, доцентка*

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

***Назаренко Анастасія**, здобувачка ступеня вищої освіти «бакалавр»*

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Безбар'єрність та інклюзивність у сфері природоохоронної діяльності і екологічного виховання набувають особливої ваги в умовах реформування української освіти, розвитку компетентнісних підходів та необхідності забезпечити рівні можливості для всіх здобувачів освіти. Екологічні стежки як різновид туристсько-рекреаційної інфраструктури й одночасно ефективна форма практично-орієнтованого навчання стають важливим ресурсом для формування екологічної культури, екологічно доцільної поведінки та відповідального ставлення до довкілля.

У класичному розумінні екологічна стежка – це навчальний маршрут, що знайомить здобувачів освіти з природними комплексами, видами флори й фауни, масштабами та наслідками антропогенного навантаження. Водночас у сучасних умовах зростає значення доступності та безбар'єрності таких маршрутів. Вони передбачають не лише можливість вільного пересування різних груп населення, а й інформаційну, когнітивну, сенсорну й соціальну доступність, що дозволяє залучати до екологічного виховання як учнів, так і студентів із різними освітніми потребами [3].

У контексті освітнього процесу безбар'єрні екологічні стежки сприяють включенню кожного здобувача освіти в активну взаємодію з природою, що формує ключові екологічні компетентності: розуміння цінності природних ресурсів, здатність ідентифікувати екологічні проблеми, приймати екологічно

виважені рішення. Під час роботи на екостежці формуються й соціальні навички – співпраця, комунікація, участь у природоохоронних ініціативах.

Сучасні підходи до організації екологічних стежок передбачають застосування універсального дизайну, який включає: облаштовані доріжки зі стабільним покриттям, відсутність різких перепадів висот, наявність пандусів та поручнів, зручні місця для відпочинку, інформаційні стенди з шрифтом Брайля або *QR*-кодами, адаптовані маршрути для незрячих і слабозорих, мультимедійні супровідні матеріали, які можуть використовувати здобувачі освіти з різними освітніми потребами. Відомі приклади створення таких маршрутів у національних природних парках України (Карпатський, Нижньодніпровський, «Подільські Товтри», «Гомільшанські ліси»), де активно впроваджують інклюзивний підхід [2].

На території м. Вінниці та її околиць існує низка природних об'єктів, які можуть слугувати основою для створення безбар'єрних екологічних стежок:

– Сабарівське узбережжя Південного Бугу вже активно використовується для прогулянок і спостережень. Територія має потенціал для облаштування доступного екологічного маршруту вздовж річкової долини з оглядовими майданчиками, зручними пішохідними доріжками, пояснювальними стендами про річкові екосистеми, водоплавних птахів та прибережну рослинність [1].

– Лісопарк у мікрорайоні Поділля – територія з хорошою інфраструктурою, рівними маршрутами, що може стати прикладом для створення навчальних еко локацій з безбар'єрним доступом. Тут уже прокладені кілька зручних стежок, які можуть бути доповнені інтерактивними точками: «дерева місцевих порід», «птахи Лісопарку», «роль лісу в екологічній рівновазі».

– Вишенське озеро та прибережна рекреаційна зона мають потенціал для розвитку екологічної стежки водно-болотного спрямування. Облаштування оглядових майданчиків, тактильних стендів та *QR*-аудіогідів дозволить зробити маршрут доступним для маломобільних груп, а також використати його у роботі гуртків та студентських польових практик.

– Парк «Хімік» після реконструкції отримав нові пішохідні маршрути, частина з яких уже відповідає вимогам інклюзивності. Це створює можливість розроблення короткої міської екостежки, орієнтованої на вивчення урбанізованих екосистем і впливу людини на довкілля.

– Зони прирічкового простору вздовж набережної «Лівобережна» та о. Кемпа також мають потенціал для створення доступних оглядових точок з еколого-просвітницькими матеріалами.

Залучення здобувачів освіти до роботи на таких маршрутах у Вінниці дозволяє у безпечних умовах реалізовувати:

– інтерактивні форми навчання (мікродослідження, польові нотатки, визначення видів);

– екологічні акції та волонтерські ініціативи (моніторинг стану водойм, впорядкування зелених зон);

– міждисциплінарні проєкти (біологія + географія + хімія + туризм);

– формування місцевої екологічної ідентичності та відповідальності за природне середовище рідного міста.

Водночас аналіз існуючих екостежок свідчить про низку проблем: недостатнє технічне облаштування для маломобільних груп населення; обмеженість маршрутів для інклюзивних груп; застарілі інформаційні матеріали; низький рівень цифрової доступності; недостатню підготовку педагогічних працівників до використання таких стежок у освітньому процесі. Це актуалізує потребу в розробленні методичних рекомендацій щодо організації інклюзивних екологічних маршрутів, а також створенні партнерств між закладами освіти, органами місцевого самоврядування та природоохоронними установами.

Перспективними напрямками є: впровадження віртуальних та змішаних форматів екостежок для розширення доступності; використання мобільних застосунків для інтерпретації природи; створення адаптивних екологічних маршрутів у межах територій громад; формування студентських екологічних волонтерських груп з догляду за доступними стежками; залучення здобувачів освіти до моніторингу біорізноманіття.

Отже, безбар'єрність і доступність екологічних стежок виступають не лише технічним чи інженерним аспектом, а й важливою педагогічною умовою, що визначає якість екологічного виховання здобувачів освіти. Вони забезпечують рівний доступ до природи, сприяють розвитку екологічної свідомості, посилюють інтеграцію інклюзивних підходів у формальну та неформальну освіту й формують нову культуру взаємодії людини з довкіллям. Створення інклюзивних екостежок – це вклад у формування відповідального громадянського суспільства, підвищення екологічної грамотності, розширення освітніх можливостей для кожної дитини та молодшої людини.

Список використаних джерел:

1. Гавриленко, О. П., Циганок, Є. Ю., Доленко, В. О. Ландшафтно-екологічні маршрути в межах міських природоохоронних територій: просвітницька та еколого-освітня роль. Ландшафтознавство 8(2). Вінниця: ТВОРИ, 2025. С. 82–93. URL : <https://doi.org/10.31652/2786-5665-2025-8-82-93>
2. Кізюн, А. Г., Канський, В. С., & Канська, В. В. Система «ландшафт – екстремальний туризм»: регіональні аспекти. Ландшафтознавство 5(1). Вінниця: ТВОРИ, 2024. С. 29–36. URL : <https://doi.org/10.31652/2786-5665-2024-5-29-36>
3. Колеснік К. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку: українські та європейські практики. Освітнє середовище просто неба для дітей: досвід досліджень і відкриттів у європейській та українській практиці: монографія / За ред. групи проекту Erasmus + Jean Monnet Module Project: 101085248-PEGEU-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Preschool education in a green environment: the synergy of European practices and Ukrainian traditions»: К. Колеснік, І. Стахової, Н. Пахальчук, Т. Коваль, Л. Іщенко, О. Жовнич. Вінниця: ТВОРИ, 2025. С. 79-118.